

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.7-7
УДК 331.101

Степура Т. М.

кафедра економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1070-0508>

Пархоменко Д. В.

студент,
Сумський державний університет

Мельник Л. Г.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7824-0678>

Філатова С. Ю.

учитель географії та фінансової грамотності,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
старший учитель,
Комунальна установа
Сумська спеціалізована школа І–ІІІ ступенів № 17,
м. Суми, Сумської області

ІНВЕСТИВАННЯ У ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: МІЖНАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ ФОКУСИ¹

Статтю присвячено компаративному дослідженню інвестицій домогосподарств України, кількох європейських країн та українського міста з точки зору формування людського капіталу. Інвестування у людський розвиток, капітал, в освіту для кращого працевлаштування і досягнення вищих показників якості життя визнано одними з важливих цілей у багатьох міжнародних, зокрема європейських програмних документах. Проте українські домогосподарства все ще не мають достатньо ресурсів для достатнього інвестування в освіту, здоров'я та культурний розвиток своїх членів. У статті проаналізовано рівень інвестиційної активності домогосподарств на основі показників здійснюваних ними витрат, а також сформоване власне бачення причин низького рівня інвестиційної активності домогосподарств. Досліджено інвестування в людський капітал домогосподарств України у порівнянні з деякими країнами Європи. В умовах обмеженості нових статистичних даних для дослідження було проведено опитування родин міста Суми, що підтвердило попередні гіпотези про недостатність доходів домогосподарств України. Запропоновано використовувати додаткові ресурси приватно-державного партнерства, різноманітні програми з боку недержавних програм та фондів для збільшення інвестицій у людський капітал, який є необхідною умовою майбутньої конкурентоспроможності України в умовах становлення суспільства знань.

Ключові слова: людський капітал, інвестиції, освіта, домогосподарства, витрати домогосподарства, суспільство знань.

Tetiana Stepura

Lviv Polytechnic National University
Dmytro Parkhomenko, Leonid Melnyk
Sumy State University

Svitlana Filatova

Municipal institution
Sumy Specialized School of I-III Degrees No. 17,
Sumy, Sumy Oblast

INVESTING IN HUMAN CAPITAL: INTERNATIONAL AND REGIONAL FOCUS

The article is devoted to a comparative study of household investments in Ukraine, several European countries and a Ukrainian city from the point of view of human capital formation. Investing in human development, capital, and education for better employment and achieving higher quality of life indicators is recognized as one of the important goals in many

¹Публікація містить результати дослідження «Фундаментальні засади переходу України до цифрової економіки на основі реалізації Industries 3.0; 4.0; 5.0» (№ 0124U000576), що фінансується з держбюджету України.

international, including European, program documents. However, Ukrainian households still do not have enough resources to sufficiently invest in education, health, and cultural development of their members. The article analyzes the level of investment activity of households based on indicators of their expenses, and also forms its own vision of the reasons for the low level of investment activity of households. Investment in human capital of Ukrainian households is studied in comparison with some European countries. In conditions of limited new statistical data for the study, a survey of families in the city of Sumy was conducted, which confirmed previous hypotheses about the insufficiency of household incomes in Ukraine. It is proposed to use additional resources of private-public partnership, various programs from non-state programs and funds to increase investments in human capital, which is a necessary condition for the future competitiveness of Ukraine in the conditions of the formation of a knowledge society.

Key words: *human capital, investment, education, households, household expenses, knowledge society.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Пріоритетність людського розвитку в економічній системі визнана на глобальному рівні та зафіксована у низці програмних документів, що визначають подальші орієнтири світового та європейського розвитку. Насамперед, Цілі сталого розвитку, прийняті ООН як орієнтири до 2030 року, визначають необхідність якісної освіти (Ціль 4) та гідної праці й економічного зростання (Ціль 8) [1]. Європейський стовп соціальних прав (the European Pillar of Social Rights), прийнятий у 2017 році Європейською комісією, проголошує право кожної людини на якісну та інклюзивну освіту, професійну підготовку та навчання впродовж життя для успішного управління змінами на ринку праці та участі у житті суспільства, а також право на покращення працевлаштування чи самостійної зайнятості [2]. Документ визначає 20 ключових принципів та прав для підтримки справедливих та ефективних ринків праці і систем соціального захисту, включаючи доступ до освіти, саму освіту та навчання впродовж життя, тобто фактично інвестицій в освіту. Європейська стратегія зайнятості (European Employment strategy – EES), започаткована в 1997 році, залишається актуальною і зараз уключається у Європейські семестри – річні цикли координації економічної політики в ЄС. Головною метою стратегії є створення більшої кількості та кращих робочих місць у всьому ЄС [3].

У сучасних умовах ускладнення та трансформацій зайнятості цих амбітних цілей не досягти без інвестування в освіту, тобто інвестицій у людський капітал. Логічним підтвердженням цього слугують прийняті Європейським Союзом цілі у сфері вищої освіти до 2030 року: підвищення охоплення вищою освітою 45% осіб віком 25-34 років та охоплення 60% дорослих навчанням протягом останніх 12 місяців [4]. Зараз ці показники становлять: 41% та 47% відповідно [5].

Отже, значення інвестицій в освіту для досягнення успіху на ринку праці не тільки залишається важливим, але й набуває визначального значення для досягнення значно глобальніших цілей – справедливого, ефективного працевлаштування, добробуту, сталого зростання, гідної праці. Особливої актуальності набувають такі інвестиції в умовах

становлення суспільства знань – такого суспільства, де теоретичні знання підносяться до рівня осового принципу суспільства, його організуючого начала, де відносини і спілкування між людьми базуються на знаннях один про одного, а влада і авторитет – на перевагах у знанні [6, с. 44–45].

Метою статті є встановлення особливостей інвестування в людський капітал домогосподарствами України та окремого міста, оцінка інвестиційної активності домогосподарств на основі показників здійснюваних ними витрат для виявлення закономірностей і майбутніх можливостей відтворення людського капіталу України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми дослідження інвестицій різного рівня суб'єктів у розвиток економіки, підтримки якісного рівня кваліфікаційних категорій населення, у тому числі у формування людського капіталу, висвітлені у працях багатьох учених, таких як Т. Шульц, Г. Беккер, В. Антонюк [7], В. Близнюк, Л. Яценко [8], Л. Гальків [9], О. Грішнова [10] та інших. Проте саме поняття «інвестиції в людський капітал» на сьогодні залишається дискусійним, оскільки досі є невизначеним питання щодо правомірності порівнювати інвестиції в людський капітал (людину) зі звичайними інвестиціями. Проте в науковій літературі представлено широкий спектр різних підходів до розуміння сутності даного поняття [11]. При цьому спроби знайти суттєві ознаки розмежування та взаємозв'язків між різними інвестиціями (у фізичний та людський капітали) ускладнюється тим, що не існує стандартного визначення капіталу, заснованого на знаннях [6, с. 104–105].

Як відомо, інвестиції почали розглядати як матеріальні витрати на розвиток людського капіталу класики теорії людського капіталу, нобелівські лауреати Т. Шульц і Г. Беккер [12]. К. Макконнелл і С. Брю визначають інвестиції в людський капітал як будь-яку дію, яка підвищує кваліфікацію та здібності і тим самим продуктивність праці робітників. Витрати, які сприяють підвищенню чисельності продуктивності, виступають як інвестиції, оскільки витрати здійснюються з тим розрахунком, що ці витрати будуть багаторазово компенсовані потоком доходів у майбутньому [12; 13; 14].

У науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо трактування сутності категорій «людський капітал», «інвестиції в людський капітал» [15], тож у своїй роботі будемо використано поняття сформульовані як висновок на основі аналізу багатьох визначень:

– людський капітал – це сукупність знань, навичок, навчання, досвіду та здоров'я, які людина може використовувати для підвищення своєї продуктивності та створення майбутнього доходу;

– інвестиції в людський капітал – це витрати, спрямовані на покращення освіти, здоров'я та інші аспекти розвитку людських ресурсів, що призводять до підвищення продуктивності та якості життя.

Залежно від масштабності інвестицій у людський капітал можна виділити кілька рівнів (рис. 1).

На особистісному рівні формується людський капітал як індивідуальний ресурс, утворений завдяки витратам домогосподарства на розвиток особистості [16]. Суб'єктами інвестицій можуть бути держава, підприємства, домогосподарства, фінансово-кредитні установи та некомерційні організації [18]. У нашому дослідженні ми зосередимо увагу на інвестиціях в людський капітал домогосподарствами. Домашні господарства виступають у ролі учасників економічних відносин, отримуючи доходи та витрачаючи їх на різні цілі, включаючи інвестиції. Інвестиції у людський капітал є ключовим аспектом їхньої інвестиційної діяльності.

Існують доволі численні методики оцінювання інвестицій у людський капітал чи людський розвиток. Усі вони мають свої переваги та слабкі сторони. Серед

закордонних досліджень більшість присвячені оцінці того чи іншого ракурсу або складової людського капіталу, а також впливу їх використання на ефективність усієї економічної системи чи економіки фірми. Так, Z. Czajkowski [19] та I. Miciuła and K. Miciuła [20] пропонують групувати методи оцінки людського капіталу залежно від вартості його створення, майбутньої дохідності, охоплення освітніми процесами тощо. У дослідженні R. Abdel-Khalik [21] стверджується, що окремі якісні характеристики людського капіталу впливають на ринкову вартість фірми та можливості досягнення нею прибутків. Також існує низка розроблених методів оцінки інтелектуальної складової людського капіталу: «Навігатор Skandia» (W. Bukowitz і R. Willimas) [22], «Монітор нематеріальних активів» (Van den Berg) [23] та інші [24].

Аналіз вітчизняних джерел дозволяє умовно згрупувати методичні підходи у методики, що базуються на оцінці витрат, результативності, ефективності, – стосуються здебільшого дослідження людського капіталу і ґрунтуються на оцінці вартості людського капіталу [25, с. 25–35], втрат людського капіталу [9, с. 158–173], втрат від недостатнього використання трудового потенціалу та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. У даному дослідженні оцінка рівня інвестицій у людський капітал домогосподарств України була здійснена на основі аналізу статистичних досліджень, проведених Державною службою статистики України за періоди з 2018 по 2021 роки [26], на основі яких проводилися розрахунки часток грошових витрат домогосподарств України, пов'язаних з інвестиціями в людський капітал, у загальних їх грошових витратах (Таблиця 1).

Найважливішою проте далеко не найбільшою складовою інвестицій у людський капітал є витрати на освіту. Динаміка змін частки витрат на освіту з 2018 по 2021 рік свідчить про деяку стабільність з незначними відхиленнями то у бік зростання то у бік зменшення. Загалом показник даних витрат є незначним і становить близько 1%. Тож основний обсяг витрат на освіту в Україні припадає не на домогосподарства, а на державу.

Важливою складовою інвестицій у людський капітал є витрати на охорону здоров'я. З 2018 по 2021 рік частка витрат на охорону здоров'я теж не зазнала суттєвих змін. Показники коливалися від 4,3% у 2018 році до 4,9% у 2021 році від загальних грошових витрат домогосподарств. Дещо більша частка витрат на охорону здоров'я у 2020–21 роках може пояснюватися періодом пандемії COVID-19 та підвищенням цін на медикаменти і приватні медичні послуги [27].

До інших витрат, пов'язаних з інвестиціями в людський капітал, відносяться витрати на відпочинок та

Рис. 1. Рівні інвестицій в людський капітал

Джерело: сформовано авторами за [16; 17]

Таблиця 1

Частка грошових витрат домогосподарств України, пов'язаних з інвестиціями в людський капітал, у загальних їх грошових витратах у 2018–2021 роках, %

Призначення витрат	2018	2019	2020	2021	Зміна 2021 до 2018, +/-
Освіта	1,1	1,2	0,9	1,1	0,0
Охорона здоров'я	4,3	4,3	4,5	4,9	0,6
у т. ч. товари	2,5	2,3	2,7	2,8	0,3
послуги	1,8	2,0	1,8	2,0	0,2
Відпочинок та культура	1,9	1,8	1,6	1,7	-0,2
у т. ч. товари	0,9	0,8	0,9	0,9	0,0
послуги	1,0	1,0	0,7	0,8	-0,2
Витрати на оплату путівок на бази відпочинку тощо	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,1
Витрати на продукти харчування та безалкогольні напої	45,3	43,1	44,3	42,2	-3,1

Джерело: розраховано авторами за даними [26]

культуру, а також на товари та послуги, пов'язані з розвитком особистих навичок та здібностей. У 2021 році ці витрати становили 3,1% загальних грошових витрат домогосподарств, що доволі незначно.

Поряд з цим, частка витрат на харчування та безалкогольні напої є найбільшою складовою у загальних грошових витратах домогосподарств – 42,2%, але тенденція цих витрат є позитивною, оскільки зменшилася з 2018 року на 3,1%. Значна частка витрат на харчування у котре підтверджує (відповідно до закону Енгеля): чим бідніша сім'я, тим більша частка всіх витрат повинна бути виділена нею для придбання продуктів харчування, отже, домогосподарства України мають низькі доходи.

Порівняння рівня інвестицій у людський капітал домогосподарств України з країнами Європи була здійснена на основі аналізу статистичних досліджень, проведених Державною службою статистики України за період 2021 року та відповідних статистичних досліджень країн Європи, а саме Польщі та Німеччини за 2022 рік (табл. 2).

Таблиця 2

Частка грошових витрат домогосподарств Польщі та Німеччини, пов'язаних з інвестиціями в людський капітал, у загальних їх грошових витратах у 2022–23 роки, %

Призначення витрат	Польща (2023)	Німеччина (2022)
Освіта	0,9	0,7
Охорона здоров'я	5,2	4,1
у т. ч. товари	3,6	–
послуги	1,4	–
Відпочинок, спорт та культура	6,2	18,6
Витрати на продукти харчування, напої, тютюнові вироби тощо	27,2	14,6

Джерело: розраховано авторами за [26; 28; 29]

Аналізуючи інвестування домогосподарств досліджуваних країн у людський капітал, виявили наступні частки витрат: Польща – 0,9%, Німеччина – 0,7%, Україна – 1,1%. Але це не означає, що Німеччина та Польща мають незначні інвестиції в освіту, адже здебільшого фінансування освіти йде за рахунок державних видатків. Що стосується частки державних витрат на освіту в загальних державних видатках – Німеччина (9,6%), Польща (8,7%), Україна (17,4%). Частка видатків на освіту від ВВП для даних країн є приблизно однаковою – 6-7%. Але слід урахувати, що загальні видатки держав і розміри ВВП країн на порядок є вищими у Німеччині та Польщі у порівнянні з Україною. Отже, інвестування освіти все ж залишається прерогативою держави.

Важливою складовою людського капіталу є здоров'я. Інвестиції, що вкладаються у нього, спрямовані на збереження працездатності за рахунок зменшення захворюваності і збільшення продуктивного періоду життя. Наразі можемо спостерігати, що найменша частка витрат на охорону здоров'я є у домогосподарств Німеччини (4,1%), Україна має частку 4,9%, а найбільші витрати у Польщі (5,2%).

Культура й відпочинок є результатом людської діяльності, що полягає у задоволенні потреб людини у вигляді відпочинку. Посилаючись на дані Держкомстату України, 1,7% витрат виділяються домогосподарствами на відпочинок і подорожі. Європейці витрачають на відпочинок та спорт значно більше: Німеччина – 18,6% та Польща – 6,2% від загальних грошових витрат домогосподарств.

Серед досліджуваних країн найбільшу частку витрат на харчування має Україна (42,2%). При цьому у Польщі домогосподарства витрачають 27,2% своїх доходів, а найнижчий показник витрат у Німеччині (14,6%). Це свідчить про більш високий рівень доходів у країнах Європи порівняно з Україною, де домогосподарства змушені виділяти значну частину своїх ресурсів на основні потреби, такі як харчування.

Важливо зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році структура витрат домогосподарств зазнала суттєвих змін через економічну кризу, зниження доходів населення та зміну пріоритетів. Згідно з попередніми оцінками, витрати на охорону здоров'я, ймовірно, зросли через збільшення потреб у медичних послугах та ліках, тоді як інвестиції в освіту та дозвілля могли скоротитися через обмежені фінансові можливості сімей. Водночас, зростання популярності онлайн-освіти та доступність безкоштовних курсів від українських та міжнародних платформ могли частково компенсувати ці труднощі. Важливу роль у підтримці інвестицій у людський капітал відіграли міжнародні організації та державні програми, спрямовані на забезпечення якісної освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Проте через обмежену доступність офіційної статистики з 2022 року, точна оцінка інвестиційної активності домогосподарств потребує додаткового аналізу на основі соціологічних опитувань та звітів неурядових організацій.

З метою вивчення особливостей інвестицій у людський капітал майбутніх випускників було проведено діагностичне дослідження на базі загальноосвітніх навчальних закладів міста Суми. Дослідження було проведено із застосуванням безкоштовного інструменту для збирання інформації за допомогою опитування у Google Forms. Майбутнім випускникам шкіл міста було надано активне покликання на гугл-форму: <https://docs.google.com/forms/d/1q1oNU0XS1bC2sj46fGGKTWUizeY4xU-LbKdICVsBolk/prefill>

У дослідженні взяли участь 72 учасники. Анкетування відбулось в кінці грудня 2024 року. З них 23 учнів навчаються в 9 класі, 29 – в 10 класі, а ре-

шта – 20 учнів – у 11 класі. Серед опитаних школярів більшість (58,3%) проживають у сім'ях, де є 4 особи, включно з опитаною людиною. На другому місці – родини, що складаються з 3 осіб в сім'ї (22,2%), на третьому місці – сім'ї з 2-х осіб (13,9% з опитаних). На четвертому місці – сім'я, яка складається з 5 та 6 осіб – по 2,8% (2 особи).

У розрізі середніх доходів, найбільша частка сімей – з доходами від 5 до 10 тис. грн та від 15 до 20 тис. грн (по 13,9%), а найменша – з доходами понад 30 тис. грн (6,9%). Аналізуючи середньомісячний сукупний дохід сім'ї (домогосподарства) виявили, що частка сімей із доходом вище середнього становить 34,7%, із середнім доходом – 24,9%, а частка сімей з доходом нижче середнього – 39,5%.

Якщо аналізувати середньомісячний сукупний дохід на одну особу в сім'ї, то розподіл складається таким чином (рис. 2).

На питання про вибір освіти після закінчення школи, попри воєнний стан в Україні, більшість випускників виявило бажання вступати до вищих навчальних закладів України – 65,3%; вступати до вищих навчальних закладів за кордоном – 23,6%; бажання отримати передвищу фахову освіту в Україні – 5,6% опитаних; отримати професійно-технічну освіту – 1,4%; почати працювати після закінчення школи виявило бажання 1,4% опитаних; не визначилися із країною місця навчання – 1,4% опитаних; планують вступити до Футбольної Академії Гамбурга – 1,4% опитаних.

Для якісної підготовки до майбутнього тестування та бути впевненим при здачі НМТ учні обрали: підготовчі курси у закладі передвищої освіти – 5,6%, курси у вищому навчальному закладі – 8,3%; прихвильні заняття у репетитора – 52,8%; вважають, що

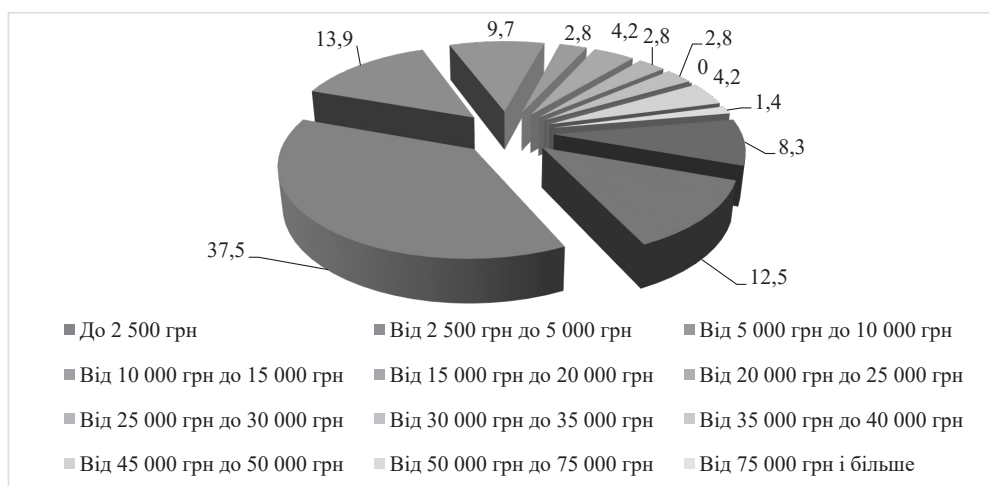

Рис. 2. Розподіл майбутніх випускників закладів загальної середньої освіти м. Суми за величиною середньомісячного доходу родини на одну особу, %

Джерело: побудовано авторами за даними опитування випускників шкіл міста Суми

шкільних знань достатньо для отримання високих балів НМТ – 33,3% опитаних. Значні відсотки занять у репетитора можна пояснити наданням переваги майбутніх випускників саме індивідуальним заняттям, а не груповим у закладах освіти. Досить висока частка майбутніх випускників обмежуються лише навчанням у школі, що можна пояснити недостатньо високими доходами сімей (рис. 3).

При цьому для відвідування підготовчих курсів чи приватних занять з предметів, найбільша частка респондентів витрачає за місяць до 1000 грн (рис. 4).

За результатами анкетування про використання додаткових можливостей у сфері освіти в рамках реалізації цільових програм органами державної влади чи місцевого самоврядування жоден респондент не надав стверджувальної відповіді. Це свідчить про те, що майбутні випускники не достатньо

поінформовані про наявність таких програм та про те, що державна влада або органи місцевого самоврядування не реалізують такі програми в сфері освіти.

Серед опитаних респондентів 13 (18,1%) – витрачають менше 1 000 грн на підтримку здорового способу життя; 25 (34,7%) – витрачають більше 1 000 грн; 20 (27,8%) – витрачають більше 2 500 грн; 10 (13,9%) опитуваних респондентів витрачають більше 5 000 грн. Решта – 8 (5,6%) респондентів витрачають більше 10 000 грн щомісяця для підтримки здорового способу життя на одного члена родини. Отже, за даними результатами можна стверджувати, що більша частка респондентів витрачає на підтримку здорового способу життя до 2500 грн на місяць, що знову вказує на незначний рівень доходів родин (рис. 5).

Рис. 3. Розподіл майбутніх випускників закладів загальної середньої освіти м. Суми щодо отримання додаткових освітніх послуг, %

Джерело: побудовано авторами за даними опитування випускників шкіл міста Суми

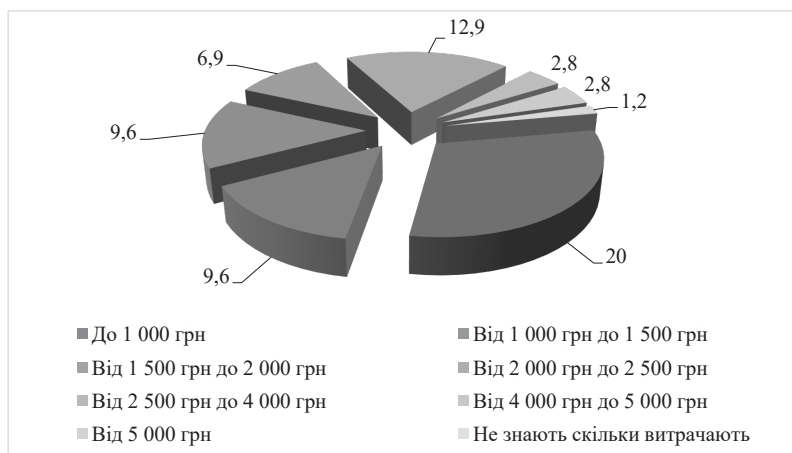

Рис. 4. Розподіл майбутніх випускників закладів загальної середньої освіти м. Суми за показником місячних витрат на додаткові освітні послуги, %

Джерело: побудовано авторами за даними опитування випускників шкіл міста Суми

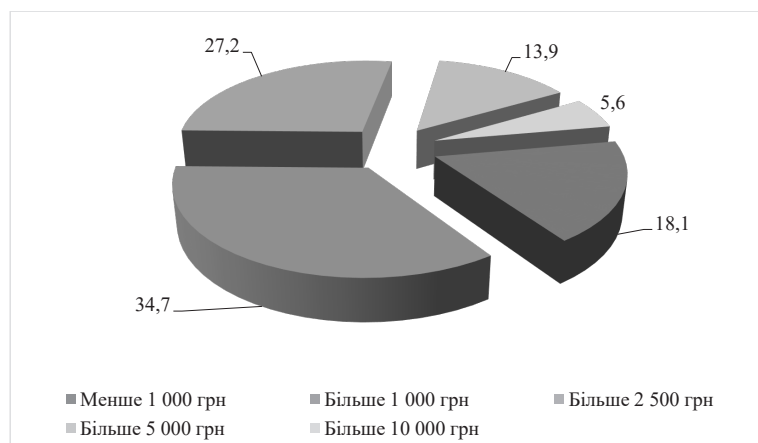

Рис. 5. Розподіл майбутніх випускників закладів загальної середньої освіти м. Суми за показником місячних витрат для підтримки здорового способу життя, %

Джерело: побудовано авторами за даними опитування випускників шкіл міста Суми

Питання про підтримку родини здорового способу життя мало декілька варіантів відповідей. Серед опитаних – 48 учнів здійснюють щорічний профілактичний медогляд, 52 респондентів – своєчасно відвідують лікарів у разі захворювань, а 34 респондентів – систематично дотримуються правил раціонального харчування, 44 опитаних респонденти роблять щоденну прогулянку не менше однієї години, а 23 опитаних респондентів роблять ранкову зарядку, 35 опитаних респондентів систематично відвідують тренажерні та спортивні зали. Дані опитування свідчать про популяризацію здорового способу життя і відповідального ставлення до здоров'я молоді.

Для забезпечення здорового способу життя родини 8 опитаних респондентів, що становить 11,1% витрачають на місяць менше 1 000 грн; більше 1 000 грн витрачають 22 (30,6%) опитаних респонденти. 24 (33,3%) – більше 2 500 грн. 18 (25%) – більше 5 000 грн. Серед 72 опитаних респондентів – 44 (61,1%) – витрачають менше 5 000 грн на відпочинок та дозвілля, 28 (38,9%) – більше 5 000 грн.

Серед опитаних – 41 респондент, що становить (56,9%) вважають, що середня освіта в Україні – на середньому рівні, 17 (23,6%) – висока, 7 (9,7%) – низька, 7 з опитаних не можуть відповісти про рівень якості середньої освіти України.

Отже, у цілому, можна підсумувати, що рівень інвестиційної активності родин майбутніх випускників м. Суми в людський капітал підтверджує загальні показники домогосподарств України і залишається досить низьким.

Висновки. Таким чином, на думку багатьох науковців і міжнародних організацій людський фактор відіграє визначальну роль у розвитку економіки країни та зростанні національного багатства але ще й досі триває полеміка з приводу визначення сутнос-

ті понять «людський капітал» та «інвестиції в людський капітал».

Основним інвестором в освітній розвиток людського капіталу усе ще виступає держава. Проте домогосподарства також несуть доволі значний тягар, особливо стосовно витрат на додаткові освітні послуги, інвестицій в охорону здоров'я та здоровий спосіб життя, у культурний розвиток. Саме домогосподарства забезпечують накопичення цього цінного ресурсу через формування у членів домогосподарств основ соціальної поведінки, здобуття ними загальної й професійної освіти, підтримку працездатності на основі вкладень у власне здоров'я та відпочинок, освіту.

За підсумками проведеного дослідження встановлено, що рівень інвестиційної активності в людський капітал домогосподарств України залишається досить низьким, а витрати на харчування все ще займають домінуючу частину. Але поряд з цим спостерігається тенденція до зменшення частки витрат на харчування, незначного зростання частки видатків на освіту, на охорону здоров'я, на відпочинок та культуру, що, звісно, є позитивним явищем інвестування в людський капітал, адже це значно впливає на інтелектуальний, духовний, економічний потенціал суспільства. Проте все ще обсяг інвестицій обмежується низьким рівнем доходів більшості домогосподарств України, значну частку яких вони змушені спрямовувати на харчування. Від ефективності інвестування домогосподарств залежить стартовий рівень розвитку людського капіталу. Якщо збільшиться інвестування в людський капітал, то й збільшиться дохід самого домогосподарства, а значить і збільшиться ВВП й національний дохід.

Додаткові можливості для інвестування в людський капітал домогосподарств можуть надати недержавні установи та фонди, діяльність яких спрямована на здійснення спонсорських та благодійних

соціальних програм, соціальне страхування населення, надання освітніх, медичних та оздоровчих послуг; міжнародні організації, зарубіжні приватні інвестори та фонди, які шляхом реалізації спеціальних програм або безпосередньо окремих осіб надають технічну допомогу, а також здійснюють фінансування наукових, екологічних, освітніх та оздоровчих проєктів, підтримку перспективної й обдарованої молоді. Важлива роль належить реалізації програм у сфері освіти, охорони здоров'я, розвитку соціальної інфраструктури органами державної влади та місцевого самоврядування.

Україна перебуває у складних умовах втрати демографічної основи відтворення людського капіталу, звуження можливостей фінансування освіти, охорони здоров'я, культурного розвитку членів домогосподарств. На цьому етапі без зовнішньої допомоги не обійтися. Проте в умовах повоєнного відновлення особливо продуктивну роль має відіграти суттєве зростання доходів населення, без інфляційної складової, яке закладе підвалини майбутнього ефективного інвестування у людський капітал, людський розвиток з гармонізацією цілей розвитку Європейського Союзу і світу.

Література:

1. The 17 goals. Sustainable Development. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. URL: <https://sdgs.un.org/goals>
2. European Pillar of Social Rights. European Commission. Employment. Social Affairs and Inclusion. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en
3. European Employment strategy. European Commission. Employment. Social Affairs and Inclusion. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy_en
4. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030) 2021/C 66/01. Publications Office of the European Union. European Commission. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b004d247-77d4-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>
5. 41% of young adults hold a tertiary degree. Eurostat. 22 May 2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220524-2?fbclid=IwAR3ZYJMTibcZCiGY8Zs1Ijd79LGi0hvwq3VNeMDOXmf7Z7mKPQAIhcMDEjo>
6. Штер Ніко. Сучасні суспільства знань : монографія / пер. з англ. ; наук. ред. д.е.н., професор Л. Г. Мельник. Суми : Університетська книга, 2024. 200 с.
7. Антонюк В. Втрати людського капіталу внаслідок війни як загроза повоєнній модернізації економіки України. *Економіка України*. 2024. № 65 (8 (729)). С. 20–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.020>
8. Близнюк В., Яценко Л. Підвищення трудової мобільності як фактор розвитку людського капіталу. *Економіка України*. 2024. № 66. С. 73–95. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.02.073>
9. Гальків Л. І. Втрати людського капіталу : теорія й методологія дослідження та діагностика : монографія. Львів : Вид-во ЛКА, 2010. 232 с.
10. Грішнова О. А. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці : монографія / О. А. Грішнова, О. В. Дорош, С. Я. Шурпа ; за наук. ред. О. А. Грішнкової ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вади́ма Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2015. 222 с.
11. Теоретико-методологічні основи формування людського капіталу. Теорія, методологія і практика господарсько-фінансової діяльності підприємств : колективна монографія. Полтава : ПП «Астроя», 2019. С. 81–86. URL: <http://www.economics.in.ua/2020/01/blog-post.html>
12. Ахновська І., Болгов В. Управління людським капіталом бізнес-спільноти в умовах економіки знань. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-64>
13. Гладунський В. Н. Людський фактор як складова людського капіталу і проблеми його формування. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 2. С. 69–73.
14. Сахненко О. І. Основні види інвестицій в людський капітал. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/97.pdf
15. Грішнова О. А. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці: монографія. Київ : КНЕУ, 2015. 222 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/79159891.pdf>
16. Белінська Я., Шараєнко О. Особливості оцінки людського капіталу. Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем : монографія. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 168–174. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35265>
17. Назаренко Ю. О. Інвестиційний контекст формування і розвитку людського капіталу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19 (2). С. 108–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19%282%29_25
18. Активізація інвестиційного процесу в Україні : колективна монографія; за наук. ред. М. І. Дибби, Т. В. Майорової. Київ : КНЕУ, 2012. 472 с.
19. Czajkowski Z. Kapitał ludzki – pojęcie i miary. Nr 312. Warszawa 2012. 39 s.
20. Miciuła I., Miciuła K. Metody pomiaru wartości kapitału ludzkiego. *Współczesne Problemy Ekonomiczne*. 2015. Nr. 11. S. 269–280.
21. Abdel-Khalik R. Incentive Compensation and Human Capital Assets R. : Champaign, 2002.

22. Bukowitz W. R., Willimas R. L. The Knowledge Management Fieldbook. Financial Time, Prentice Hall. London, 2000.
23. Van den Berg H. Models of Intellectual Capital Valuation : A Comparative Evaluation. Working papers Queen's University Kingston, 2003. URL: <http://ideas.repec.org/e/pfe7.html>
24. Stepura T. Differentiation of human potential quality in regions of Ukraine: demographic and health aspects. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*. 2020. Nr. 19 (1). P. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.22630/ASPE.2020.19.1.6>
25. Ніколайчук М. В. Управління людським капіталом за умов розвитку економіки знань : проблеми теорії та практики : монографія. Хмельницький : ХНУ, 2012. 201 с.
26. Державна служба статистики. Витрати і ресурси домогосподарств України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrduB_u.htm
27. Яців І. Б. Інвестиції домогосподарств України в людський капітал. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9254>
28. Головний уряд статистики Польщі. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-gospodarstw-domowych-w-2023-r-w-swietle-badania-budzetow-gospodarstw-domowych,3,23.html>
29. Destatis statistisches bundesamt. URL: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Einkommen-Konsum-Lebensbedingungen/Konsumausgaben-Lebenshaltungskosten/Tabellen/privater-konsum-d-lwr.html>

References:

1. The 17 goals. Sustainable Development. United Nations. Department of Economic and Social Affairs. Available at: <https://sdgs.un.org/goals>
2. European Pillar of Social Rights. European Commission. Employment. Social Affairs and Inclusion. Available at: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union_en
3. European Employment strategy. European Commission. Employment. Social Affairs and Inclusion. Available at: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-employment-strategy_en
4. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030) 2021/C 66/01. Publications Office of the European Union. European Commission. Available at: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b004d247-77d4-11eb-9ac9-01aa75ed71a1>
5. 41% of young adults hold a tertiary degree. Eurostat. 22 May 2022. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220524-2?fbclid=IwAR3ZYJMTibcZCiGY8Zs1Ijd79LGi0hvwq3VNcMDOXmf7Z7mKPQAIhcMDEjo>
6. Shter Niko (2024). Suchasni suspilstva znan : monohrafiia / per. z anhl. ; nauk. red. d.e.n., profesor L. H. Melnyk. Sumy : Universytetska knyha, 200 s.
7. Antoniuk V. (2024). Vtraty liudskoho kapitalu vnaslidok viiny yak zahroza povoiennii modernizatsii ekonomiky Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*. № 65 (8 (729)). S. 20–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.020>
8. Blyzniuk V.; Yatsenko L. (2024). Pidvyshchennia trudovoi mobilnosti yak faktor rozvytku liudskoho kapitalu. *Ekonomika Ukrainy*. № 66. S. 73–95. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.02.073>
9. Halkiv L. I. (2010). Vtraty liudskoho kapitalu : teoriia y metodolohiia doslidzhennia ta diahnozyka : monohrafiia. Lviv : Vyd-vo LKA, 232 s.
10. Hrishnova O. A. (2015). Investuvannia v liudskyi kapital u systemi chynnykiv zabezpechennia hidnoi pratsi : monohrafiia / O. A. Hrishnova, O. V. Dorosh, S. Ya. Shurpa ; za nauk. red. O. A. Hrishnovoi ; M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana». Kyiv : KNEU, 222 s.
11. Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia liudskoho kapitalu. Teoriia, metodolohiia i praktyka hospodarsko-finsansovoi diialnosti pidpriemstv : kolektyvna monohrafiia. Poltava : PP “Astraia”, 2019. S. 81–86. Available at: <http://www.economics.in.ua/2020/01/blog-post.html>
12. Akhnovska I., Bolhov V. (2023). Upravlinnia liudskym kapitalom biznes-spilnoty v umovakh ekonomiky znan. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vyp. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-64>
13. Hladunskyi V. N. (2014). Liudskyi faktor yak skladova liudskoho kapitalu i problemy yoho formuvannia. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy*. № 2. S. 69–73.
14. Sakhnenko O. I. (2015). Osnovni vydy investytsii v liudskyi kapital. *Efektivna ekonomika*. № 10. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/97.pdf
15. Hrishnova O. A. (2015). Investuvannia v liudskyi kapital u systemi chynnykiv zabezpechennia hidnoi pratsi : monohrafiia. Kyiv : KNEU, 222 s. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/79159891.pdf>
16. Belinska Ya., Sharaenko O. (2021). Osoblyvosti otsinky liudskoho kapitalu. Naroshchuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu subiektiv ekonomichnykh vidnosyn yak osnova postupalnoho rozvytku terytorialno-hospodarskykh system : monohrafiia. Ternopil : FOP Palianytsia V.A., S. 168–174. Available at: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/35265>
17. Nazarenko Yu. O. (2018). Investytsiinyi kontekst formuvannia i rozvytku liudskoho kapitalu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. Vyp. 19 (2). S. 108–111. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_19%282%29__25

18. Aktyvizatsiia investytsiinoho protsesu v Ukraini : kolektyvna monohrafiia; za nauk. red. M. I. Dyby, T. V. Maiorovoi. Kyiv : KNEU, 2012. 472 s.
19. Czajkowski Z. (2012). Kapitał ludzki – pojęcie i miary. Nr 312. Warszawa, 39 s.
20. Miciuła I., Miciuła K. (2015). Metody pomiaru wartości kapitału ludzkiego. *Współczesne Problemy Ekonomiczne*. Nr. 11. S. 269–280.
21. Abdel-Khalik R. (2002). Incentive Compensation and Human Capital Assets R. : Champaign.
22. Bukowitz W. R., Willimas R. L. (2000). The Knowledge Management Fieldbook. Financial Time, Prentice Hall. London.
23. Van den Berg H. Models of Intellectual Capital Valuation : A Comparative Evaluation. Working papers Queen's University Kingston, 2003. Available at: <http://ideas.repec.org/e/pfe7.html>
24. Stepura T. (2020). Differentiation of human potential quality in regions of Ukraine: demographic and health aspects. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*. Nr. 19 (1). P. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.22630/ASPE.2020.19.1.6>
25. Nikolaichuk M. V. (2012). Upravlinnia liudskym kapitalom za umov rozvytku ekonomiky znan : problemy teorii ta praktyky : monohrafiia. Khmelnytskyi : KhNU, 201 s.
26. Derzhavna sluzhba statystyky. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrduB_u.htm
27. Iatsiv I. B. (2021). Investytsii domohospodarstv Ukrainy v liudskyi kapital. *Efektivna ekonomika*. № 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9254>
28. Holovnyi uriad statystyky Polshchi. Available at: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/sytuacja-gospodarstw-domowych-w-2023-r-w-swietle-badania-budzetow-gospodarstw-domowych,3,23.html>
29. Destatis statistisches bundesamt. Available at: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Einkommen-Konsum-Lebensbedingungen/Konsumausgaben-Lebenshaltungskosten/Tabellen/privater-konsum-d-lwr.html>

Стаття надійшла до редакції 24.01.2025 р.